

FAKTASERIE OM PENSIONERNA

Hur typiskt är ett typfall?

Rapport 2

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Innehåll

Förord	i
Sammanfattning	ii
1. Inledning och disposition	1
2. Pensionsmyndighetens standardtypfall	2
2.1. Ett typfall med genomsnittliga egenskaper.	2
2.2. . . . som börjar arbeta vid 23 års ålder	3
2.3. . . . och har en genomsnittlig lön som följer den allmänna löneutvecklingen	7
2.4. Den framtida ekonomiska tillväxten och kapitalavkastningen följer branschstandard.....	9
2.5. Nyttan med standardtypfall	10
2.6. Standardtypfallens pensioner 2019 ökar med 6–8 procent för varje år som pensionen senareläggs	11
3. Dagens nyblivna pensionärer	13
3.1. Avser drygt 108 800 pensionärer.....	14
3.2. Stor spridning i pensionsutfall – männen har i allmänhet högre pensioner än kvinnorna.....	15
3.3. Kompensationsgraden varierar också stort – mindre skillnad mellan könen	16
3.4. Tjänstepensionen bidrar till ökad spridning.....	17
4. Standardtypfallet och de nyblivna pensionärerna.....	19
4.1. Överskattar kvinnornas men underskattar männens pensioner	19
4.2. Underskattar kompensationsgraden för både män och kvinnor	20
5. Slutkommentarer	22
5.1. Ett typfall kan inte avbilda verkligheten för en heterogen grupp	23
5.1.1. Om hänsyn även tas till skatter minskar spridningen och standardtypfallet blir mer typiskt.....	23
5.1.2. Standardtypfallet är inte perfekt, men bör inte utifrån rapporten ändras	23
5.1.3. Framtida standardtypfall sannolikt lika (a)typiska.....	24
Tabell- och figurbilaga.....	25
Referenser	33

Förord

Pensionssystemet, pensionerna och pensionärernas ekonomi har debatterats allt intensivare under de senaste åren och kan antas fortsätta vara i fokus. Helt naturligt finns det olika intressen i pensionsdebatten och därmed förmedlas delvis olika bilder av hur det står till med pensionerna och pensionssystemet.

Pensionsmyndigheten har inget uppdrag att driva en viss linje i pensionsdebatten och kommer inte att göra det heller. Däremot har vi i uppdrag att *följa, analysera och förmedla ålderspensionssystemets utveckling och effekter för enskilda och samhälle*. I syfte att bidra till att pensionsdebatten vilar på saklig grund har Pensionsmyndigheten initierat en faktaserie där vi kommer att redovisa fakta och fördjupning i frågor som vi bedömer vara centrala.

Denna rapport är den andra i serien. Därefter kommer ytterligare fyra rapporter publiceras enligt följande:

1. Är pensionerna tillräckliga? 12 november 2021
2. Hur typiskt är ett typfall? 17 december 2021
3. Hur är pensionärernas ekonomiska levnadsförhållanden? 17 januari 2022
4. Hur kan pensionsgapet mellan könen minska inom ramen för pensionssystemet? 14 februari 2022
5. Hur ser pensionerna ut för utrikes födda? 28 mars 2022
6. Varför finns det fattiga pensionärer – vilka är de och hur kan de bli färre? 9 maj 2022

Vi hoppas med dessa rapporter ge bra och relevant underlag för debatten om pensionerna och ett svar på frågan: Hur står det till med pensionerna och pensionssystemet?

Stockholm i december 2021

Ole Settergren
Analyschef

Sammanfattning

En slutsats av analysen är att Pensionsmyndighetens standardtypfall är representativt för de kvinnor och män som gick i pension 2019. Att standardtypfallet är representativt för nya pensionärer som kollektiv innebär dock inte att det också är bra för att beskriva pensionen för olika delgrupper. Pensionen för de kvinnor och män som har haft relativt höga eller relativt låga inkomster under arbetslivet beskrivs sämre med standardtypfallet.

Pensionsmyndighetens standardtypfall är en person som börjar arbeta vid 23 års ålder, en ålder där flertalet har börjat tjäna in pensionsrätter till det allmänna pensionssystemet. Under förvärvslivet har typfallet en genomsnittlig lön med kollektivavtal enligt avtalspension SAF-LO. Tidpunkten för första pensionsuttaget kan variera beroende på syftet med studien. I denna rapport analyseras standardtypfallets representativitet vid ett första pensionsuttag från 61 till 67 års ålder samt för åldersgruppen 68 år och äldre.

Rapporten visar att det är en stor spridning i faktiskt pensionsutfall för nyblivna pensionärer som tog ut hel pension under 2019, både i kronor per månad och i pension som andel av slutlön, så kallad kompensationsgrad. Standardtypfallet får en pension som i kronor ligger nära medianvärdet för de som nybeviljades pension under 2019 - något högre än medianen för kvinnorna men något under medianen för männen. När det gäller kompensationsgraden ligger typfallet under medianvärdet, omkring 13 procent, för verkliga utfall men typfallet ligger samtidigt nära det värde där de flesta av de nyblivna pensionärernas kompensationsgrader återfinns, det vill säga typfallet motsvarar de mer vanligast förekommande (typiska) värdena för kompensationsgraden.

Typfall är särskilt lämpade att använda för att studera marginaleffekter, förändringar i regelverket för pensionssystemet men även för att jämföra förändringar av utfall över tid.

En fråga som alltid bör ställas när typfallsberäkningar används är vem typfallet syftar till att återspegla.

1. Inledning och disposition

Pensionsmyndigheten har en typfallsmodell som används av många olika aktörer, bland annat Regeringskansliet, banker, försäkringsbolag, intresseorganisationer med flera. Typfallsmodellen beräknar pensionsutfallet för en individ eller typfall utifrån flera olika valbara egenskaper och ingångsvärden som pensionsålder, inkomst, löneutveckling, antaganden om tjänstepensionsavtal och avkastning på pensionssparandet med mera. Typfallsmodellen avbildar pensionsreglerna samt skatte- och bidragsreglerna som gäller för respektive år.

Pensionsutfallet beror på individen eller typfallets specifika egenskaper. En fråga som alltid bör ställas är hur pass representativt typfallet är och vilka grupper och individer typfallet företräder? Risken är stor att det typfall som konstrueras inte existerar i verkligheten och i stället är atypiskt.

Pensionsmyndighetens standardtypfall är en person som börjar arbeta vid 23 års ålder och som under förvärvslivet varje år har det årets genomsnittliga lön och som tjänar in till tjänstepension enligt avtalspension SAF-LO under hela arbetlivet. Tidpunkten för första pensionsuttaget kan variera beroende på syftet med respektive studie men i denna rapport varierar pensionsåldern från 61 års ålder till 67 års ålder samt för åldersgruppen 68 år och äldre. Den mest förekommande åldern för pensionering är 65 års ålder.

Ambitionen med Pensionsmyndighetens standardtypfall är dels att göra enklast möjliga antaganden, dels att antagandena ska vara representativa – så att resultatet är relevant som beskrivning av en mångsidig verklighet.

Standardtypfallet bör vara utformat så att olika regelverk och dess effekter på pensionsutfallet blir tydligt och att utfallet inte beror, eller misstänks bero, på hur typfallet är konstruerat. Det talar för att typfallets egenskaper ska vara enkla men i stort återspegla de egenskaper de flesta individer har, exempelvis avseende rådande medellön i samhället. Det behöver inte betyda att Pensionsmyndighetens typfall är vanligt eller typiskt. Det kan till och med vara så att typfallet inte ens existerar och i stället är atypiskt. En kritik som ibland har framförts är att utfallet för standardtypfallet inte är representativt bland annat eftersom människor i allmänhet inte har typfallets förenklade inkomster och inkomstutveckling från att de börjar arbeta tills de går i pension. Syftet med rapporten är att undersöka hur typiskt och representativt standardtypfallet är.

I kapitel 2 återges Pensionsmyndighetens standardtypfall och beskrivs hur det används i typfallsmodellen. I kapitlet förklaras vilka prognosantaganden som standardtypfallet använder, vilka ingångsvärden som antas och hur representativa dessa ingångsvärden är. Kapitlet avslutas med att återge pensionsutfallet för standardtypfallet som gick i pension 2019.

I kapitel 3 redogör vi för det verkliga pensionsutfallet bland nyblivna pensionärer 2019. Den vanligaste åldern att ta ut pensionen är från 65 års ålder. Under 2019 tog 41 procent av årskullen ut sin första allmänna pension

från 65 års ålder. De yngsta nyblivna pensionärerna var 61 år gamla och de äldsta 81 år gamla. De var således födda 1958 eller tidigare.

I rapportens näst sista kapitel, kapitel 4, jämför vi standardtypfallets pension med de nyblivna pensionärernas faktiska pension. Den läsare som enbart vill veta hur pass representativt standardtypfallets pensionsnivåer är kan gå direkt till detta kapitel.

Rapporten avslutas i kapitel 5 med några sammanfattande synpunkter och en tabell- och figurbilaga.

2. Pensionsmyndighetens standardtypfall

2.1. Ett typfall med genomsnittliga egenskaper...

Pensionsmyndighetens standardtypfall är könsneutralt och utgår från genomsnittliga egenskaper såsom;

- att varje år ha rådande snittlön, 2019 uppgår den till 31 700 kronor per månad¹,
- ett arbetsliv som inleds vid 23 års ålder,
- att historisk avkastning för premiepension och avgiftsbaserad tjänstepension antas ha varit den faktiska genomsnittliga avkastningen på fondtorget fram till det kalenderårs slut som föregår det år beräkningen görs,
- att den framtida avkastningen för premiepension och avgiftsbaserad tjänstepension, det vill säga från det år beräkningen görs fram till pensionsuttaget, följer pensionsbranschens prognosstandard. Det innebär en nominell avkastning efter avgifter och skatt om 5,5 procent per år, motsvarande 3,5 procent real avkastning per år och 1,7 procent högre avkastning än antagen genomsnittlig inkomstutveckling i samhället.
- tjänstepension som följer avtalspension SAF-LO.

Standardtypfallet med dessa beräkningsförutsättningar kommer inte att få garantipension.²

¹ Innebär en löneutveckling som motsvarar den genomsnittliga inkomstutvecklingen i samhället (inkomstindex). Det beskrivs ibland som "en rak lönebana". Skälet till 2019 är att senaste taxeringsuppgifterna är från 2019 för vilket typfallet senare jämförs mot.

² Personen är ensamstående men det påverkar endast de med tilläggs pension, födda 1953 och tidigare, där pensionstillskottet är något högre för ogifta än gifta. För inkomstskatten antas en för inkomståret 2019 genomsnittlig kommunalskattesats om 32,19 procent. I Pensionsmyndighetens typfallsmodell

I delkapitel 2.1–2.3 presenteras bakgrunden till ovanstående ingångsvärden tillsammans med resonemang om ingångsvärdenas representativitet.

Pensionen och kompensationsgraden för standardtypfallet kan presenteras såväl brutto, det vill säga pensionen före skatt och bidrag, som netto, det vill säga pensionen efter skatt och bidrag. I denna rapport kommer vi att presentera och jämföra pensionen före skatt och bidrag.

Ett huvudsakligt syfte med standardtypfallet är att det ska vara ett enkelt typfall – men ur ett pensionsperspektiv ha genomsnittliga egenskaper. Att standardtypfallet är enkelt förenklar kommunikationen av vilka individeffekter som uppstår vid till exempel ändrade pensionsregler. Ett annat mål eller syfte med typfallet är att pensionsutfallet ska vara typiskt.

Syftet med Pensionsmyndighetens standardtypfall är att visa reglernas resultat för en förenklad genomsnittlig individ. De två målen – förenkling och representativitet kan stå i konflikt med varandra. Vi anser att standardtypfallet uppfyller målet om förenkling eftersom de antaganden som görs är enkla men tillräckliga för att beräkna ett pensionsutfall. Hur väl målet om representativitet uppnås redovisas i den här rapporten.

Standardtypfallen som används i denna rapport, och som jämförs med faktiska inkomster och pensioner, är född 1958 eller tidigare och går i pension under 2019. Skälet till pensioneringsåret 2019 är att de senaste taxerade uppgifterna för nyblivna pensionärer är från 2019. Eftersom vi studerar standardtypfallets representativitet för samtliga födda 1958 eller tidigare, har standardtypfallet beräknats för dem som går i pension vid olika åldrar, 61, 62, ... och 67 års ålder. Typfallet är även beräknat för snittet av de som går i pension vid 68 års ålder och äldre. Därutöver tar vi fram ett viktat typfall för de som går i pension vid 68 års ålder eller senare, och är framtaget som ett viktat medelvärde av antalet nyblivna pensionärer 2019 som är 68 år eller äldre. Anledningen till sammanslagningen av åldersgruppen 68 år och äldre är att det är relativt få som går i pension efter 67 års ålder.

2.2. ...som börjar arbeta vid 23 års ålder

Pensionen beräknas med utgångspunkt från avgifterna som tas ut på samtliga inkomster under hela förvärvslivet. Ju fler år en individ eller ett typfall har med inkomster desto mer avgifter betalas till systemet och med tillhörande pensionsrätter desto högre blir pensionen. Att börja arbeta ett år tidigare betyder dock mindre för den månadsvisa pensionsutbetalningen än att senarelägga pensioneringen ett år eftersom det senare innebär att det

ingår normalt den sista intjänade pensionsrätten i pensionsutfallet som i verkligheten, pga. taxeringsförfarande, kommer den försäkrade tillgodo först året efter. I denna rapport ingår den inte eftersom vi jämför utfallet mot de nyblivnas pensioner.

intjänade pensionskapitalet ska delas på färre antal år. Att skjuta upp pensionsåldern och fortsätta arbeta från 65 till 66 eller 67 års ålder ökar den totala månatliga inkomstrelaterade pensionen med omkring 8 respektive 15 procent för ett typfall född 1956.³ Om typfallet börjar arbeta vid 24 eller 25 års ålder istället för 23 års ålder minskar pensionen med cirka 2 respektive 4 procent. Det innebär att 42 års arbete mellan exempelvis 25 och 67 års ålder ger en högre pension per månad än vad 42 års arbete mellan 23 och 65 års ålder ger.

Standardtypfallet börjar arbeta vid 23 års ålder

I Pensionsmyndighetens årliga rapport ”Pensionsåldrar och arbetslivets längd” redovisas genomsnittlig inträdesålder i pensionsintjänande, genomsnittlig inträdesålder i lönearbete och genomsnittlig inträdesålder i arbetskraften. Alla dessa tre mått fångar på olika sätt den ålder när vi i genomsnitt börjar arbeta och tjäna in till pensionssystemet.

Ett mått på inträdesålder är när lönen når upp till en viss nivå. För att ha ”inträtt i lönearbete” har Pensionsmyndigheten ansett och anser att en lön på minst två inkomstbasbelopp är rimlig för att betraktas som delaktig i yrkeslivet. Två inkomstbasbelopp motsvarar en lön på 136 400 kronor per år 2021 eller nästan 11 370 kronor per månad. Sättet Pensionsmyndigheten beräknar detta mått på ger en inträdesålder som är konjunkturberoende. Inträdesåldern blir högre i lågkonjunktur och lägre i högkonjunktur. Åldern har under perioden 2001 till 2019 varierat mellan 26 och nästan 29 års ålder.⁴

Ett annat sätt att mäta inträdesåldern för att ha ”inträtt på arbetskraften” är när individerna arbetar minst 20 timmar per vecka exklusive arbete under sommarmånaderna. Måttet bygger på SCB:s Arbetskraftsundersökningen (AKU) som är en enkätundersökning. Genom att inte behöva invänta taxerade uppgifter blir mätningarna mer aktuella. Under perioden 2001 till 2019 har den genomsnittliga inträdesåldern till arbetskraften varit relativt konstant på drygt 22 år. De som började arbeta under 1970-talet hade en genomsnittlig inträdesålder i arbetskraften på ungefär 19 år.

Ett tredje mått för inträdesålder är att se till när intjänandet till den allmänna pensionen börjar, ”Inträdesåldern till pensionsintjänandet”. En pensionsrätt tjänas genom att ett pensionsgrundande belopp eller en pensionsgrundande inkomst har fastställts. Pensionsgrundande inkomst fastställs året efter och om årsinkomsten överstiger 42,3 procent av åretsprisbasbeloppet⁵, vilket motsvarar 20 135 kronor år 2021. Att måttet är kopplat till prisbasbeloppet medför att ”inträdesåldern till pensionsintjänandet” sjunker över tid med real tillväxt, om allt annat är lika. Under perioden 2001 till 2019 har den

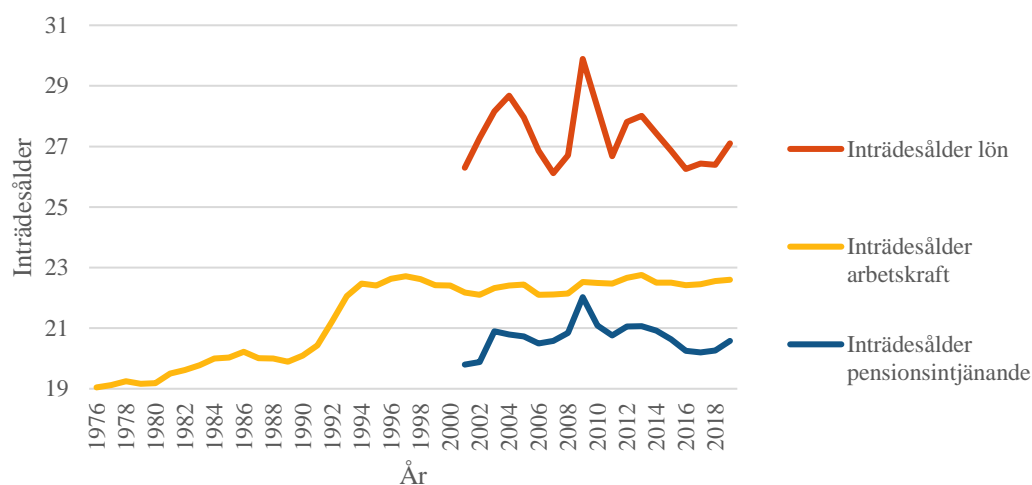
³ Beräkning utifrån Pensionsmyndigheten typfallsmodell.

⁴ Vid en riktigt extrem lågkonjunktur finns en risk att personer som tidigare inte har arbetat inte kommer in på arbetsmarknaden varför inträdesåldern dessa inkomstår inte blir definierad eller missvisande eftersom uppgiften grundar sig på få anställda personer. Måttet är bra som en jämförelse över tid men med arbetade timmar kommer vi närmare när yngres sysselsättningen inleds.

⁵ Vilket utgör deklarationsplikten.

genomsnittliga inträdesåldern till pensionsintjänandet däremot ökat från nästan 19 år till nästan 21 år.

Figur 1 Utvecklingen av inträdesåldrar

Genomsnittet av de tre måtten ovan är drygt 23 år. Antagandet om 23 års ålder kan för historisk tid kan anses var en något för sen ålder som inträdesålder. Från 1990 och framåt tycks dock inträdesåldern baserat på de tre nämnda måtten vara drygt 23 år. Om man med standardtypfallet vill spegla den genomsnittliga inträdesåldern för en yngre årskull kan det således finnas anledning att höja åldern för när typfallet börjar arbeta till 24 års ålder.

Vid en jämförelse över vad pensionssystemet levererar över tid, bortrensat från yttre faktorer, behöver den utgå från samma start- och pensionsålder oavsett födelseår. I betänkandet *Reformerat pensionssystem* (SOU 1994:20)⁶ och i proposition 1997/98:151 *Inkomstgrundad ålderspension m.m.*⁷ anges att pensionen i det reformerade systemet förväntas bli ungefär lika hög vid 65 års ålder som i det tidigare ATP-systemet, givet pensionsrätter under drygt 40 år.⁸ I betänkandet gjordes flera olika beräkningar med olika antaganden om när typfallen börjar arbeta. Utgångspunkten för exemplen som presenterades i propositionen var dock ett intjänande till pensionen mellan 23 och 65 års ålder, det vill säga 42 år med pensionsrätter.⁹ Denna beräkningsgrund i propositionen har påverkat och motiverat att även efterföljande systemanalyser av det reformerade pensionssystemet har skett utifrån att inträdet sker vid 23 års ålder.

⁶ Reformerat pensionssystem (SOU 1994:20), sidan 207.

⁷ proposition 1997/98:151 Inkomstgrundad ålderspension m.m., sidan 614.

⁸ För att pensionen per månad också ska bli lika hög gäller antagandet om oförändrad livslängd.

⁹ proposition 1997/98:151 Inkomstgrundad ålderspension m.m., sidan 612.

Det förkommer även andra mått eller indikatorer på när inträdet till arbetslivet och intjänandet till pensionssystemet börjar, till exempel etableringsålder och examensålder bland akademiker.

Etableringsålder

”Etableringsålder” är ett mått framtaget av SCB och som periodvis har publicerats före 2018. Måttet visar när 75 procent av en årskull är sysselsatta.¹⁰ Måttet är precis som ”inträtt i lönearbete” konjunkturberoende och till och med mer konjunkturberoende än de tidigare redovisade måtten. Exempelvis var etableringsåldern för kvinnor 20 år under 1990, 35 år under 1997 för att sedan ha pendlat mellan 28 och 32 år på 2000-talet. Denna kraftiga variation talar i sig för att måttet är olämpligt att använda till ett standardtypfall som ska spegla pensionsutfallet på systemnivå och avspegla pensionsutfallet för en mer vanligt förekommande pensionär.

Måttet etableringsålder är även på andra sätt problematiskt om vi med måttet vill veta när en generation börjar tjäna in till sin pension. I teorin skulle alla personer i en årskull kunna studera vidare fyra år direkt efter gymnasiet och sedan komma ut i arbetslivet, vilket skulle leda till en etableringsålder mellan 23 och 24 år. Så ser dock inte övergången från gymnasiet till högre studier ut för alla. Många arbetar några år efter gymnasiet för att sedan senare i livet börja studera på högskola och universitet.¹¹ En högre etableringsålder behöver således i sig själv inte alls betyda ett kortare yrkesliv eftersom arbetslivet och intjänandet till pensionen kan ske i olika grad både före, efter och under studietiden.

Examensålder

Examensåldrar används ibland av en del aktörer som argumenterar för att examensålder är mer rättvisande för pensionsintjänandet för akademiker, på liknande sätt som etableringsåldern, än de tre mått Pensionsmyndigheten löpande redovisar. I sammanhanget är det viktigt att påpeka att inträdesåldern för standardtypfallet ska spegla genomsnittet i samhället och inte endast inträdesåldern för akademiker. Det är dock definitivt relevant att för vissa grupper ha en högre startålder än standardtypfallet, till exempel i en pensionsprognos för ett typfall som är akademiker. Att använda genomsnittlig examensålder som riktmärke för när akademiker börjar tjäna in till pensionen blir dock ofta missvisande och kommer att underskatta den framtida pensionsutfallet.

Genomsnittsåldern för en examen var exempelvis 28 år under 2019.¹² Det är dock ytterst ovanligt att den akademiker som tar sin examen vid 28 års ålder inte har arbetat och fått något intjänande till sin pension under de tio åren

¹⁰ För ett standardtypfall som ska spegla ett genomsnitt kan möjligtvis etableringen av 50 procent av en årskull vara ett bättre mått.

¹¹ HT 2020 var strax över 75 000 studenter äldre än 35 år. <https://www.uka.se/statistik--analys/hogskolan-i-siffror/statistik>

¹² OECD Education at a glance 2021, genomsnitt av kandidat och mastersexamen.

som vanligtvis har förflutit sedan gymnasiet. Även med sex års studier med sommarjobb, lån och bidrag från CSN, och ett väldigt lågt intjänande till pensionen under dessa år, är det sannolikt också flera år med arbetsinkomst eller a-kassa som bidragit till ett pensionsintjänande redan innan studierna påbörjades vid 28 års ålder.

Genomströmningstid för studier är i så fall ett betydligt bättre mått på minskat pensionsintjänande än att använda examensåldern, eller för den delen etableringsåldern, som det är en akademiker börjar arbeta.¹³

Genomströmningstiden bör dock analyseras närmare för att bättre förstå och hantera hur studietiden påverkar pensionen. SACO och Svenskt Näringsliv redovisade i en rapport från 2009 att sex av tio studenter arbetar extra under terminerna och att var tionde student arbetar mer än 30 timmar i veckan.¹⁴ Vidare konstaterar rapporten att var femte student av de som arbetar under terminen tjänar mer än 10 000 kronor i månaden.¹⁵ Frågan blir därmed om genomströmningstiden påverkar pensionsintjänandet fullt ut?

2.3. ...och har en genomsnittlig lön som följer den allmänna löneutvecklingen

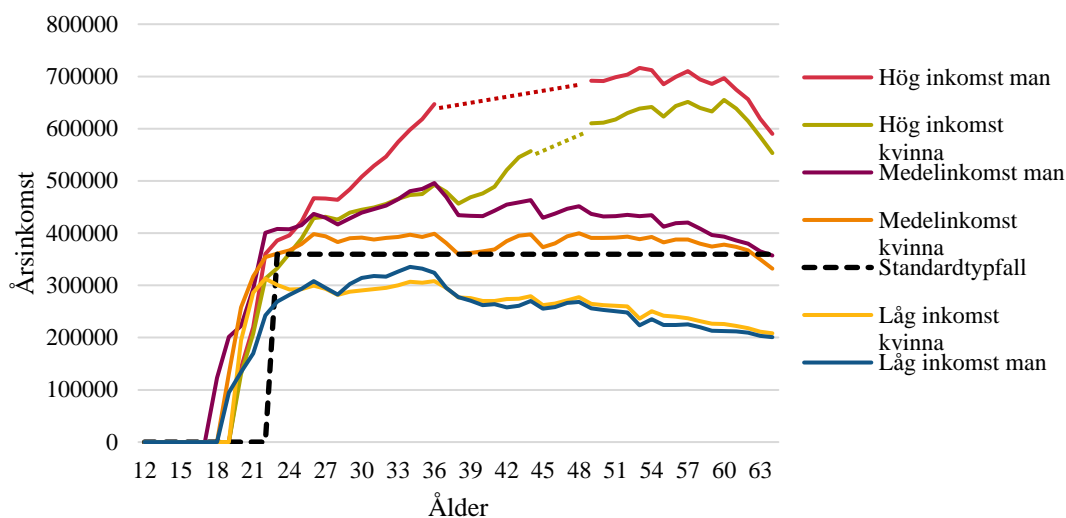
Standardtypfallet antas ha en lönebana som följer den genomsnittliga löneutvecklingen i samhället för alla årskullar 16–64 år, se figur 2 nedan. Det innebär en jämn och rak löneutveckling under hela arbetslivet. Så ser det naturligtvis inte ut i verkligheten. Antagandet görs främst för att det förenklar på ett sätt som gör beräkningen mer begriplig och lättare att reproducera. Att använda individers faktiska inkomster skulle därmed sannolikt leda till olika lönebanor över tid, vilket skulle försvåra jämförelser av reglernas effekter på pensionsutfallet över tid. Antagandet om ”rak lönebana” är vanligt förekommande i många länder och organisationer i sina typfallsberäkningar. Detta antagande påverkar pensionen i förhållande till slutlönen i högre grad än själva inträdesåldern.¹⁶

¹³ Under 2019 var den genomsnittliga åldern för att börja studera i Sverige drygt 24 år (OECD Education at a glance 2021). Den genomsnittliga genomströmningstiden för en första examen var således 4 år.

¹⁴ SACO och Svenskt Näringsliv (2009) *Studenter som arbetar – Varför och var?*

¹⁵ Svenskt Näringsliv presenterade även i en rapport från 2018 att 5 till 6 procent av 20–24 åringarna i Sverige hade varit utanför arbetsmarknaden och inte studerat medan resterande 94–95 procent hade varit i arbete, studerat eller arbetslösa under perioden 1997 till 2015. Bland de som inte studerat hade andelen i arbete varierat mellan drygt 70 och 80 procent i åldersgruppen och genomsnittlig arbetstid var stabil över åren med i snitt 30 timmar i veckan. Andelen inaktiva bland de som inte studerar var runt 10 till 12 procent medan övriga var i arbetslöshet (med arbetslöshetsersättning som är pensionsgrundande). Svenskt Näringsliv (2018) *Ett utmanat Sverige. Hur kan vi sänka etableringsåldern bland högskoleutbildade?*

Figur 2 Faktiska medianinkomster för 65-åringar, som gick i pension under 2019, inom tre inkomstgrupper, uttryckt i 2021 års lönenivå

Anm.: I avsaknad av uppgifter om inkomster över intjänandetaket till den allmänna pensionen för år innan 2003, illustreras det med streckade serier för höginkomsttagare.

För- och nackdelen med standardtypfallets raka lönebana

Vilken löneprofil som standardtypfallet ska använda diskuterades när pensionsbranschens gemensamma prognosstandard togs fram.¹⁷ Till prognosstandarden valdes alternativet att låta den prognostiserade lönen följa den allmänna löneutvecklingen i samhället. Uttryckt i dagens priser och dagens lönenivå innebär det att dagens lön antas vara oförändrad fram till pensioneringen. Motiv till att använda denna raka lönebana är att det gör det lätt för prognosmakaren att informera mottagaren om vilket löneantagande som gjorts, och lätt för mottagaren att förstå antagandet. Vidare tillgodoser antagandet syftet med prognosen – att svara på frågan vad pensionen blir givet att nuvarande arbetsinkomst och pensionsregler och avtal gäller fram till pensioneringen.

Generellt följer inte den egna löneutvecklingen den allmänna löneutvecklingen under hela livet. I unga år är löneutvecklingen oftast högre än genomsnittet medan löneutvecklingen i förhållande till genomsnittet i samhället tenderar att vara lägre än genomsnittet åren innan pensionsinträdet, det vill säga de åren som pensionen jämförs med i kompensationsgraden. Anledningen till en lägre genomsnittlig inkomstutveckling under de senare åren i arbetslivet är till exempel minskad arbetstid, ökad sjukfrånvaro och i vissa fall utträde från arbetslivet med sjukersättning som är lägre än tidigare löneinkomst.¹⁸ Dessa faktorer leder dels till lägre pensionsintjänande och därmed en lägre pension i kronor än vad den raka lönebanan ger, men det leder även till högre kompensationsgrad. Det senare beror på att den lön som pensionen jämförs med blir lägre än standardtypfallets lön

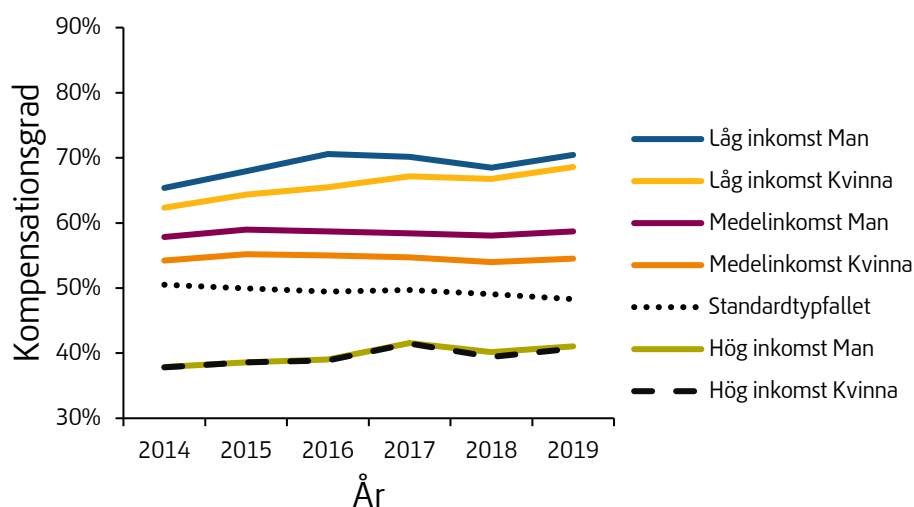
¹⁷ Underlag till Standard för pensionsprognoser.

¹⁸ Ibid.

och att slutlönen minskar relativt mer än pensionen. Om intresse finns att belysa vilka pensioner individer och grupper verkligen får, kan det bli missvisande att inte också beakta den faktiska löneutvecklingen.

Som illustreras i figur 4 (avsnitt 2.5) har, utifrån standardtypfallet och pensionering vid 65 års ålder, ingen tidigare generation fått mer än drygt 60 procent i kompensationsgrad från den allmänna pensionen. Medianpensionerna för tre olika inkomstgrupper i rapporten om livsinkomstprofiler visar dock att standardtypfallet underskattar kompensationsgraden som dessa 65-åringar får i genomsnitt, se figur nedan.

Figur 3 Utveckling av faktisk kompensationsgrad för allmän pension vid 65 års ålder jämfört med standardtypfallet

Källa: Pensionsmyndigheten (2021). Redovisning av livsinkomstprofiler. Regleringsbrevsuppdrag om livsinkomster och kompensationsgrader

När kompensationsgraden redovisas från standardtypfall och sedan jämförs med individers förväntningar och önskemål om kompensationsgrad måste vi således ställa oss frågan om förväntningarna på kompensationsgraden är utifrån den egna slutlönen eller utifrån ett aggregerat genomsnitt i samhället i form av ett typfall.

2.4. Den framtida ekonomiska tillväxten och kapitalavkastningen följer branschstandard

För typfall som går i pension efter 2022 krävs antaganden om framtida inkomstutveckling och kapitalavkastning. Dessa, tillsammans med andra antaganden, finns fastställda i pensionsbranschens gemensamma standard för pensionsprognoser. I standarden fastställs även att pensionsprognoser ska göras i fasta priser utifrån den prisnivå som gäller när prognosen görs.

Som konstaterades i kapitel 2.1 ska prognosen göras utifrån ett antagande om att löneutvecklingen följer genomsnittet i samhället. Eftersom vi vill uttrycka pensionen i dagens löne- och prisnivå innebär det ett antagande om en nolltillväxt för lönen (och inkomstindex) för ett typfall.¹⁹ Bakom detta antagande finns ett antagande om en framtida genomsnittlig löneutveckling på 1,8 procent som i sin tur baseras på antagande om framtida real produktivitetstillväxt och timlönernas reala utveckling.²⁰ Det innebär med andra ord att vi antar en real lönetillväxt på 1,8 procent per år, eller en nominell lönetillväxt på 3,8 procent per år med en inflation om två procent, i enlighet med Riksbankens inflationsmål. Uttryckt i dagens lönenivå innebär det för standardtypfallet en rak löneserie utan lönetillväxt²¹.

Att uttrycka lönen utifrån dagens lönenivå innebär att den förväntade avkastningen på premiepensionen och tjänstepensionen måste justeras för den avkastning som i förväntan är högre än den reala tillväxten. Den antagna nominella avkastningen på globala aktiefonder är enligt prognosstandarderna för pensionsprognoser 6,5 procent per år.²² Den antagna avkastningen på en långsiktig investering i en portfölj av långa obligationer är 4 procent. I den premiebestämda tjänstepensionen och i premiepensionen antas vidare fördelningen i portföljerna bestå av 75 procent aktier och 25 procent räntor. Detta ger tillsammans en antagen nominell avkastning på cirka 5,9 procent per år. Fonderna belastas med avgift som antas uppgå till 0,4 procent. Uttryckt i dagens prisnivå innebär det en real avkastning på 3,5 procent efter avgifter. Uttrycker vi avkastningen utöver lönetillväxten och prognosstandard uppgår den reala avkastningen till 1,7 procent per år.

2.5. Nyttan med standardtypfall

Genom att använda ett standardiserat typfall kan vi följa pensionsnivåerna över tid och analysera pensionerna ur ett system- och regelperspektiv, det vill säga hur mycket ökar eller minskar pensionerna på grund av förändringar i livslängd och eller utifrån förändringar i regelverket. Med olika typfallsberäkningar är det således möjligt att studera och renodla olika faktorerens betydelse för en individ eller grupp av individer.

När det nuvarande pensionssystemet infördes hänvisades till olika typfallsberäkningar. Exakt hur dessa typfall var utformade är inte tydligt

¹⁹ Ett alternativ vore att anta prognosstandardens inkomstillväxt om 1,8 procent real årlig tillväxt och diskontera den pension som följer av en sådan prognos med 1,8 procent. Det ger samma resultat som att inte anta någon tillväxt alls om premiepension och annan pension som är avkastningsberoende antas ha en avkastning som också reduceras med 1,8 procent. Prisindexerade pensioner som t.ex. garantipension skulle bli mycket lägre om de beräknades med tillväxt och därefter diskonterades.

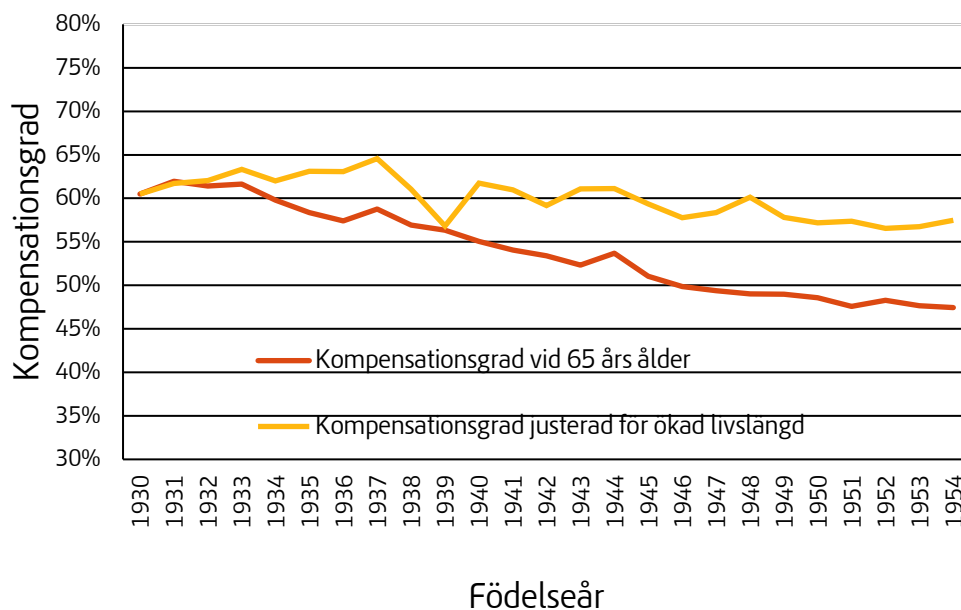
²⁰ Mer beskrivning om detta antagande finns i bilaga 2 till Underlag till Standard för pensionsprognoser, <https://www.pensionsmyndigheten.se/statistik-och-rapporter/pensionsmodellen/typfallsmodellen>

²¹ För framtida pensionsutbetalningar innebär det implicit att framtida skatte- och bidragsregler är inkomstindexerade och oförändrad politik. Att uttrycka den framtida pensionen utifrån dagens löner och prisnivå har fördelen att orientera sig utifrån dagens nivåer. Nackdelen är att den framtida reala köpkraften underskattas.

²² Mer beskrivning om dessa antaganden finns i bilaga 1 till Underlag till Standard för pensionsprognoser, <https://www.pensionsmyndigheten.se/statistik-och-rapporter/pensionsmodellen/typfallsmodellen>

redovisat. Pensionsmyndigheten har i olika arbeten – bland annat för att beräkna riktålder – varit tvungen att precisera hur vi har tolkat beräkningarna i förarbetena. I förarbetena sattes målet att det nuvarande pensionssystemet skulle ge samma kompensationsgrad som ATP-systemet hade gjort, givet oförändrad livslängd. I figuren nedan redovisas hur pensionsnivån för standardtypfallet har utvecklats sedan 1990. Den livslängdsjusterade kompensationsgraden är beräknad utifrån närmaste helår.

Figur 4 Utvecklingen av kompensationsgraden för allmän pension för standardtypfallet

I pensionsdebatten har olika typfall, oftast med rak lönebana, använts för att beskriva hur pensionen faktiskt blir i förhållande till slutlönen, exempelvis för olika yrkesgrupper. När den typen av beskrivningar görs måste man dock vara medveten om typfallets raka lönebanas betydelse för pensionens storlek i förhållande till slutlönen. Det resultat som fås utifrån en rak lönebana ger en teoretisk kompensationsgrad utifrån den lön individen har idag – vilket också är syftet med prognosen – men den kan avvika från den kompensationsgrad individen kommer få om man jämför pensionen med verkliga arbetsinkomster åren innan pensionsinträdet med pensionen.

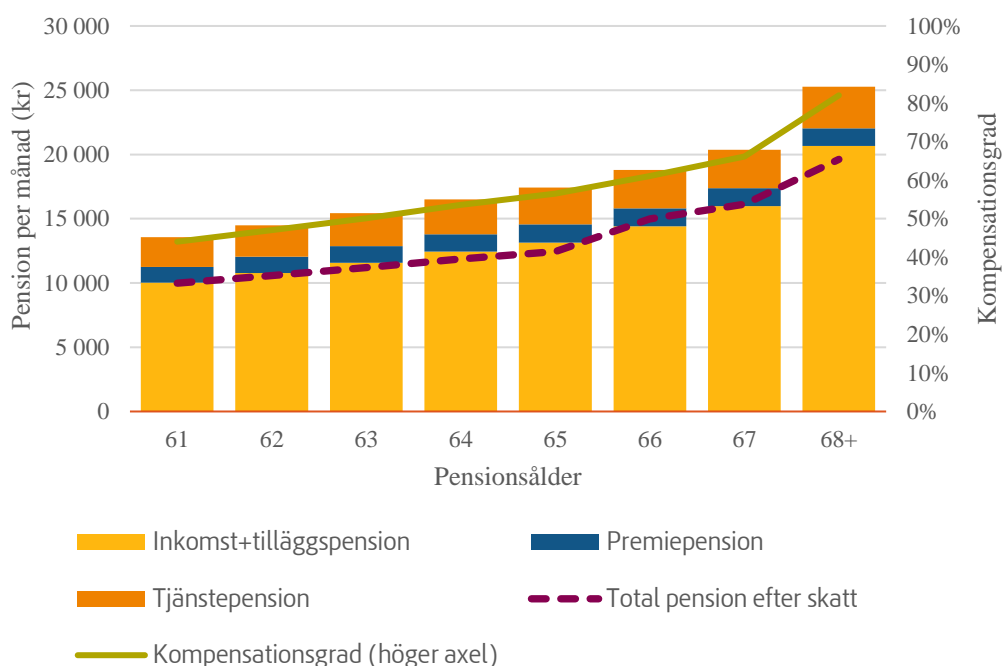
2.6. Standardtypfallens pensioner 2019 ökar med 6–8 procent för varje år som pensionen senareläggs

Standardtypfallet som går i pension vid 65 års ålder är född 1954 (inkomståret 2019) och beräknas få drygt 17 410 kronor per månad och en kompensationsgrad på 57 procent. Pensionen brutto ökar med omkring 6–8

procent och kompensationsgraden ökar med 3–5 procentenheter för varje år (årskull) som första pensionsuttaget har senarelagts.²³

Nedan visas utfallet för de olika pensionsåldrarna 61–67 års ålder samt medelvärdet för de som är 68 år och äldre (68+ i figuren) där pensionsuttaget avser 2019.

Figur 5 Pensionsutfall standardtypfallet födda 1958–1952 och födda 1951 och tidigare med pensionsuttag 2019

För varje år som första pensionsuttaget senareläggs ökar pensionen brutto med 6–8 procent. Notera dock att personerna är födda 1958 och tidigare som har haft sitt intjänande till pensionssystemet under de inkomstår när reglerna för det nya systemet infördes. Pensionsutfallet för de olika årskullarna beror till en mindre del av dessa övergångsregler²⁴.

Pensionsutfallet netto ökar med omkring 6 procent för varje år som pensionsuttaget senareläggs, förutom de som i stället för 65 års ålder skjuter upp pensionen går till 66 års ålder eller senare som får en högre ökning

²³ Notera att ökningen avser första pensionsutbetalningen. Inkomstpensionen räknas t.ex. årligen om med inkomstindex med ett avdrag för förskottsrenta om 1,6 procent i inkomstpensionen. Om hänsyn tas till avdraget är ökningen av pensionen än större.

²⁴ Premiépensionen infördes t.ex. 1995 där avgiften utgick med 2 procent till premiépensionen och 16,5 procent till inkomstpensionen av den pensionsgrundande inkomsten. 1999 ändrades avgifterna till 2,5 procent till premiépensionen och 16 procent till inkomstpensionen. I typfallsmodellen ingår dessa och andra årliga regelförändringar.

beroende på skattelättnader för de som är 66 år och äldre. Skatterna är progressiva i den bemärkelsen att de utjämnar inkomsterna efter skatt.²⁵

Total pensionen och dess olika inkomstkällor samt pension efter skatt, kompensationsgraden, pension som andel av slutlön²⁶, för standardtypfallen ges av tabell 1 nedan.

Tabell 1 Pensionsutfall standardtypfallet födda 1958–1952 och födda 1951 och tidigare med pensionsuttag 2019

Pensions- ålder	Född	Pension brutto	Inkomst Pension	Premie	Tjänste- pension	Pension Efter skatt	Komp. grad
61	1958	13 570	10 030	1 220	2 320	9 980	44%
62	1957	14 480	10 780	1 260	2 440	10 570	47%
63	1956	15 440	11 570	1 310	2 570	11 190	50%
64	1955	16 500	12 440	1 350	2 710	11 870	54%
65	1954	17 410	13 150	1 410	2 860	12 450	57%
66	1953	18 800	14 420	1 390	3 000	14 990	61%
67	1952	20 370	15 990	1 370	3 010	16 120	66%
68+	1949*	23 580	19 030	1 360	3 180	18 420	77%

* Viktat snitt av födda 1951 och tidigare²⁷.

3. Dagens nyblivna pensionärer

Pensionsutfallet för de nyblivna pensionärerna 2019 uppvisar ett stort spann från några kronor per månad upp till 100 000 kronor. Även pensionen som andel av slutlön varierar stort från nästan 0 procent till oändligheten.

Utfallet i kronor och som andel av lönen beror på många faktorer. Viktiga faktorer är livsinkomsten – som naturligtvis beror på antal yrkesverksamma år och inkomsterna under dessa år. Pensionsutfallet och den månatliga pensionen beror även på vid vilken ålder individen går i pension. En annan viktig faktor är om personen har en tjänstepension eller inte och vilket kollektivavtal tjänstepensionen kommer från. En relativt hög pension kännetecknas av många års heltidsarbete till en bra lön och att individen har en tjänstepension. Hög pensionsålder bidrar också till en relativt bättre pension.

Detta avsnitt ger en mer omfattande statistik som inte direkt behövs för att avgöra om standardtypfallet är representativt eller inte. Skälet till att ha med den är att den i sig kan vara av intresse. Den som önskar att enbart veta var i

²⁵ För typfall med pensionering före 66 års ålder är marginals-katten omkring 35 procent och för typfallen med pensionering vid 66 års ålder och senare är marginals-katten cirka 28 procent.

²⁶ Snittet av de fem föregående årens löneinkomster uttryckta i 2019 års priser.

²⁷ Vikterna från fördelningen av antalet nyblivna pensionärer 2019 och 68 år och äldre.

utfallsrummet för nyblivna pensionärer som standardtypfallet befinner sig kan hoppa över kapitel 3 och direkt gå till kapitel 4.

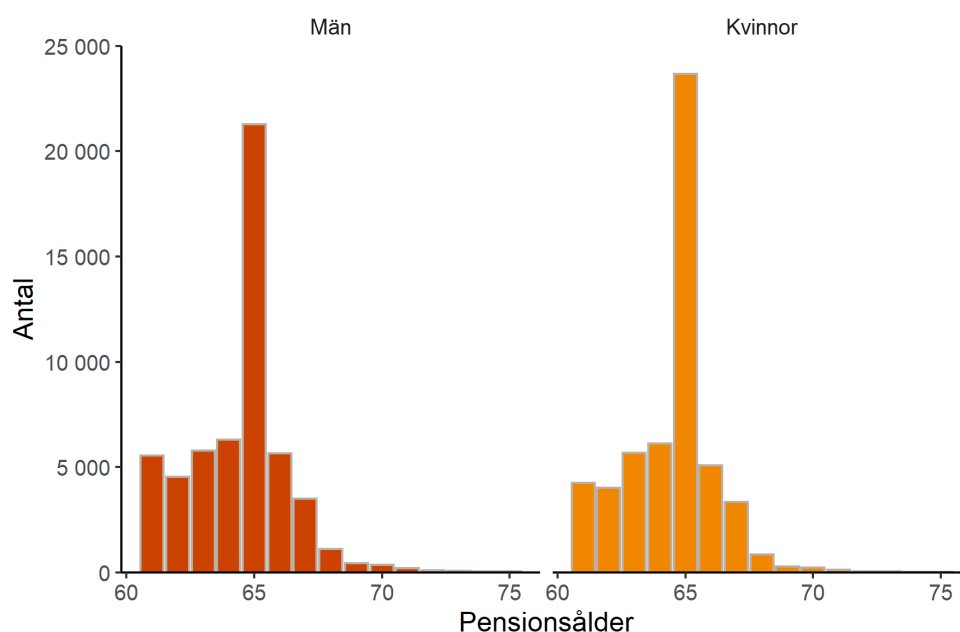
3.1. Avser drygt 108 800 pensionärer

Uppgifterna om de nytillkomna pensionärerna kommer från Pensionsmyndighetens datalager, Pedal. Av taxeringsskäl är de senaste uppgifterna från 2019. Med nybliven pensionär avses i denna rapport de som hade sitt första uttag av inkomstpensionen 2019.²⁸ Personer som har haft sitt första uttag 2019 är de som var 61 år och äldre, det vill säga födda 1958 och tidigare.

Antalet nyblivna pensionärer 2019 uppgick till nästan 108 820 personer (drygt 55 000 män och nästan 54 000 kvinnor). Omkring 21 000 män och nästan 24 000 kvinnor var 65 år gamla. De äldsta som gick i pension, 7 män och 7 kvinnor, var 81 år gamla.

I figur 6 nedan redovisas antalet nyblivna pensionärer fördelat på ålder och kön.²⁹

Figur 6 Antalet nyblivna pensionärer 2019, fördelat på kön och pensionsålder

Av figuren framgår att de flesta nyblivna pensionärerna 2019 gick vid 65 års ålder (födda 1954), och att det var något fler kvinnor, 44 procent mot männens 39 procent, som tog ut pension vid 65 års ålder. Av figuren

²⁸ Samt att uttaget var hel inkomstpension. Det går även att ta ut pensionen till 1/4, 2/4 eller till 3/4 delar med dessa personer är inte medtagna.

²⁹ Figuren har begränsats till åldern 75 år och yngre. 121 personer hade sitt första uttag när de var 76 år eller äldre 2019

framgår att flertalet gick i pension före 68 års ålder (drygt 96 procent)³⁰. I rapporten har vi därför delat in de nyblivna pensionärerna i åldersgrupperna 61–67 års ålder samt gruppen 68 år och äldre (68+).

3.2. Stor spridning i pensionsutfall – männen har i allmänhet högre pensioner än kvinnorna

Med pension avses den allmänna pensionens garanti- inkomst-, tilläggs-, och premiepension samt tjänstepensionen. Pensionsutfallet varierar mellan 1 000–50 000 kronor per månad³¹ och kvinnor har i snitt (medianvärdet) drygt 19 procent lägre pension än männen varav den allmänna pensionen är omkring 16,8 procent lägre.

Eftersom de nyblivna pensionärernas inkomster har en relativt stor spridning med några extremt höga pensioner så avspeglar inte det aritmetiska medelvärdet de mer frekventa värdena. I bilaga återges medelvärden och en figur som relaterar till utfallet för standardtypfallet. Eftersom medelvärdet påverkas av de extremvärden som existerar har vi i denna rapport använt medianvärdet (p50) när vi omtalar genomsnittet. I rapporten förekommer även andra percentilvärden såsom p10, p25, p75 och p90.³²

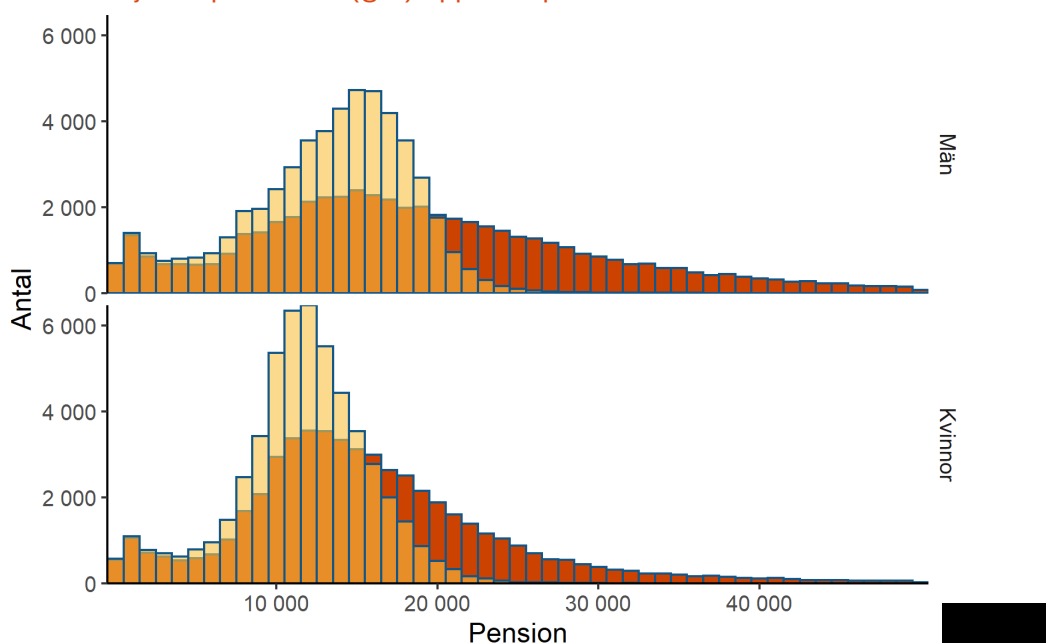
I figur 7 nedan visas fördelningen av antal personer vid olika pensionsnivåer uppdelat på kön. I figuren visas pensionen både inklusive och exklusive tjänstepension. Pensionen inklusive tjänstepensionen utgörs i figuren av de mörkröda staplarna och den allmänna pensionen av de gula staplarna. Där de två fördelningarna sammanfaller och överlappar varandra är staplarna orange. Den totala pensionen (mörkröd och orange stapel) är naturligt förskjutet mot relativt högre inkomster än enbart den allmänna pensionen (gula och orange stapel). Den allmänna pensionen har naturligt en lägre inkomstspridning och är mer koncentrerad runt 10–20 000 kronor per månad.

³⁰ Ingen större skillnad mellan kvinnor och män och inom gruppen 68 år och äldre, i medeltal var både kvinnorna och männen omkring 69,5 år gamla, dvs födda 1949. 2019 var LAS-åldern 67 år, den ålder när arbetsgivaren har rätt att säga upp den anställde utan saklig grund. LAS-åldern höjdes 2020 till 68 års ålder. År 2020 höjdes också lägsta åldern för allmän pension från 61 till 62 årsålder och berörda personer, födda 1959, kunde därmed gå i pension först 2021.

³¹ Förekommer extremfall med pensioner uppemot 100 000 kronor per månad.

³² Om pensionerna sorteras i stigande ordning utgör P10 värdet på utfallet där 10 procent har ett lägre värde och resterande 90 procent har ett högre värde. P50 utgör således medianvärdet som symboliserar det mittersta värdet. Ett annat statistiskt förekommande värde är "typvärdet" som avspeglar det mest förekommande utfallsvärdet.

Figur 7 Histogram över utbetald månadspension inklusive (mörkröd) och exklusive tjänstepensionen (gul) uppdelat på kön

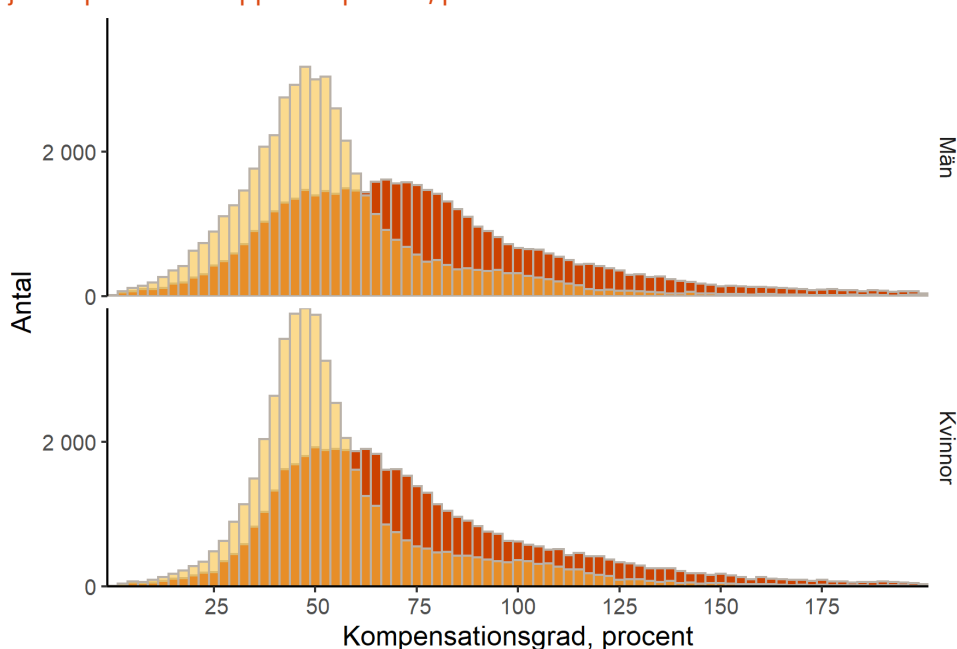

Kvinnornas totala pensioner (orange och mörkröda staplarna) är mer frekvent förekommande mellan 12 000–13 000 kronor per månad. I bilagan framgår att kvinnornas medianvärde uppgår till 14 700 kronor per månad och att 25 procent av kvinnorna har mindre än 10 800 kronor per månad samt att 25 procent av kvinnorna har mer än 20 000 kronor per månad. Motsvarande för männen är att pensionerna är mest förekommande runt 15 000 – 16 000 kronor per månad. Männen medianvärde uppgår till nästan 18 200 kronor per månad där 25 procent har mindre än 12 000 kronor och 25 procent har mer än 27 000 kronor per månad.

3.3. Kompensationsgraden varierar också stort – mindre skillnad mellan könen

Nedan i figur 8 visas motsvarande för månadspensionen inklusive och exklusive den allmänna pensionen i relation till slutlönen, det vill säga kompensationsgraden.

Figur 8 Histogram över kompensationsgraden för den allmänna och tjänstepensionen uppdelat på kön, procent

Männen har i allmänhet en något högre total kompensationsgrad än kvinnor och skillnaden utgör i snitt nästan fem procentenheter, 72,1 procent för männen och 67,4 procent för kvinnorna. Ser vi enbart till den allmänna pensionen har kvinnorna i snitt samma kompensationsgrad som männen, drygt 50 procent.

Kompensationsgraden är en kvot mellan pension och slutlön. Som alla kvoter är dessa känsliga för både nämnare och täljare. När det gäller kompensationsgrad så påverkas täljaren av grundskyddet och tjänstepensionen och nämnaren av att lönen sista åren av olika orsaker kan vara låg.

3.4. Tjänstepensionen bidrar till ökad spridning

Av figur 8 framgår således både den totala pensionen och den allmänna pensionen, skillnaden mellan dessa är tjänstepensionen och dess betydelse. Tjänstepensionen ökar inkomstspridningen och något mer för männen än för kvinnorna. För de nyblivna pensionärerna 2019 ökade tjänstepensionen människens pensioner med i snitt (medianvärdet) nästan 4 000 kronor per månad och kvinnornas pensioner med i snitt nästan 2 900 kronor per månad. För de nyblivna pensionärerna 2019 påverkades människens pensioner i högre grad än kvinnornas av tjänstepensionerna. I avsnittet nedan ges några orsaker till detta och varför pensionsutfallet med dagens pensionssystem har en naturlig spridning.

Den allmänna pensionen är mindre känslig än tjänstepensionen för extrema utfallsvärden. Orsaken är att intjänandet till det allmänna begränsas av en årligt högsta pensionsrätt – 7,5 inkomstbasbelopp i pensionsgrundande

inkomst. De som saknar eller har många år med lågt intjänande och därmed en låg inkomst- och tilläggspension får del av garantipensionen vilket också leder till att spridningen minskar.

Det årliga intjänandet till den avgiftsbaserade tjänstepensionen utgår med en viss procentsats på lönen. För löner under 7,5 inkomstbasbelopp är insatt premie till tjänstepensionen i de flesta avtal 4,5 procent av lönen. För de med högre löner är premien 4,5 procent på lönen under 7,5 inkomstbasbelopp men därutöver utgår premien på 30 procent av den överskjutande delen av lönen. Den förmånsbaserade pensionen baseras oftast på de fem föregående årens löner med en relativt högre pension om den pensionsgrundande lönen överstiger 7,5 inkomstbasbelopp.

Att kvinnor och män har samma fördelning på kompensationsgrad är inte så märkligt om skillnaderna i slutlön i stort är densamma som livsinkomsterna i övrigt. Då kommer kompensationsgraden pension i förhållande till slutlön att vara lika.³³ Män har förvisso fler yrkesverksamma år än kvinnor som ger en högre kompensationsgrad, å andra sidan får kvinnor i högre grad del av garantipension som ökar pensionen och därmed även kompensationsgraden.

Tjänstepensionen utbetalas antingen livsvarigt eller under en kortare period (t.ex. 5, 10 eller 15 år). En kortare utbetalningsperiod ger en högre pension de första åren för att när perioden har utgått ge en lägre pension när tjänstepensionen upphör. Alla har dock inte tjänstepension. I datamaterialet är det drygt 85 procent som har ett uttag av tjänstepension av de som hade sitt första uttag vid 65 års ålder eller senare, för dem som gick före 65 års ålder var uttaget drygt hälften. Orsaken till detta kan vara att man sparar på uttaget tills 65 års ålder när pensionen börjar betalas ut med automatik om personen inte ber om något annat.

Pensionsutfallet i avsnittet innan är även relaterat till inkomsten före första pensionsuttaget, kompensationsgraden. Kompensationsgraden är känslig för de sista årens lön. Det är inte ovanligt att i pensionsförberedelse att gå ned i arbetstid strax innan pensionering.³⁴ Den senaste inkomsten utgörs i denna rapport av medellönen för de fem senaste åren före första pensionsuttaget (2014–2018) uttryckta i 2019 års priser.

³³ Om lönen under hela livet är 20 procent lägre så kommer även pensionen att bli 20 procent lägre. Men kompensationsgraden, pension i förhållande till slutlön, är densamma.

³⁴ Ett skäl till att gå ner i arbetstid kan vara av hälsoskäl. För dem som går ner i arbetstid kommer den framtida pensionen att minska men pensionen som andel av slutlön, kompensationsgraden, att öka. För personer som mer självvalt har minskat arbetstiden och därmed löneinkomsten så överskattas kompensationsgraden i någon mening eftersom individen själv har valt mer fritid som också är en vara med ett pris. Vi vet dock inte vilka som har gått ner i arbetstid och varför annars så skulle inkomsten kunna justeras för deltidsarbete. Valet mellan arbete (konsumtion) och fritid (pension) behandlas av ekonomer och utgår från teorin om arbetsutbud. I korthet kan sägas att teorin utgår från att individen väljer det som ger honom/henne störst nytta. Vid valet av att fortsätta arbeta eller gå i pension så är individens egen hälsa av stor betydelse för beslutet. För personer som lever i parförhållande beror sannolikt pensionsbeslutet även på partners situation. Även normer – allmänt vedertagen uppfattning – i samhället om vad som är "normalt" spelar sannolikt också en stor roll för pensioneringsbeteendet, liksom utformningen av reglerna för den allmänna pensionen och tjänstepension.

Personer som strax innan pensionen får sin försörjning från övriga socialförsäkringar – sjuk- och aktivitetsersättning, a-kassa med mera får en lägre inkomst och därmed ett lägre intjänande till den allmänna pensionen. När de går i pension vid 65 års ålder, den ålder när sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna upphör och de äldres grundskydd tar vid, är det inte ovanligt att pensionen överstiger inkomsten innan pensioneringen varför deras kompensationsgrad överstiger 100 procent.³⁵

Notera att skillnaderna mellan kvinnor och män ovan inte har beaktat pensionsåldern. Men även om hänsyn tas till pensionsålder kvarstår i stort skillnaderna mellan könen.

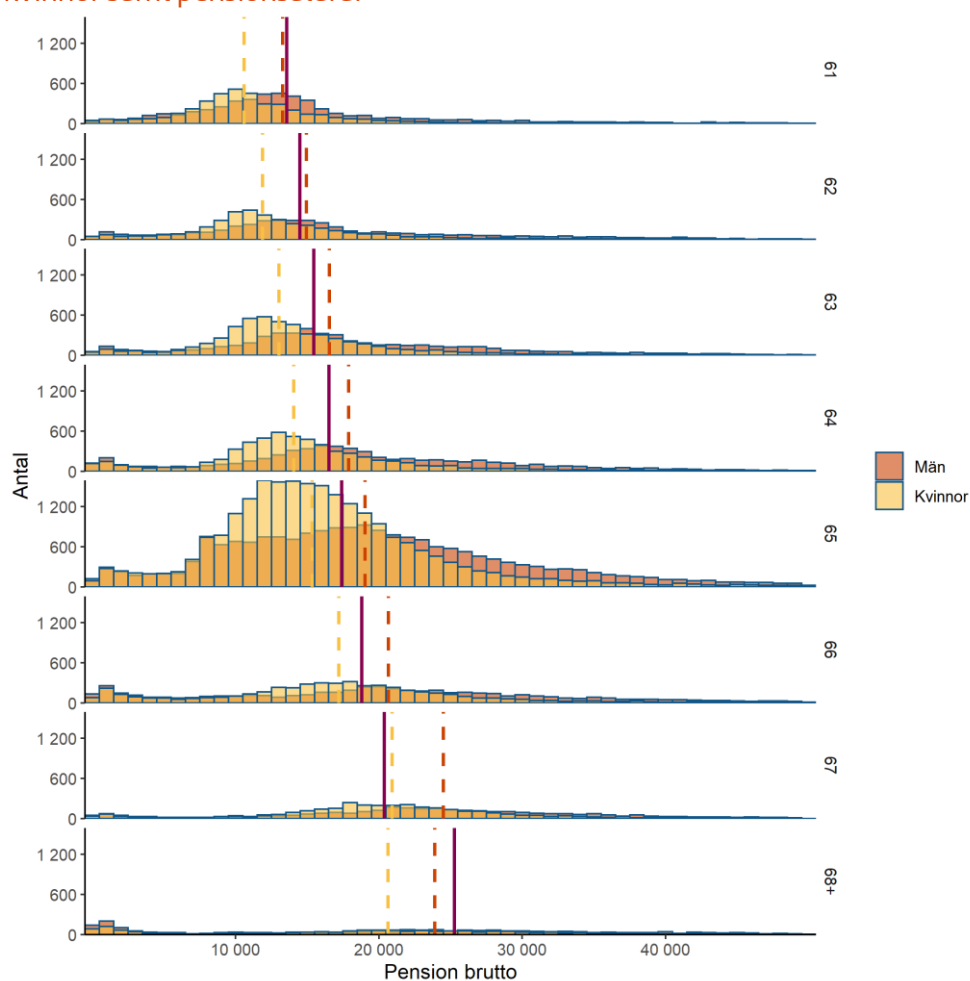
4. Standardtypfallet och de nyblivna pensionärerna

4.1. Överskattar kvinnornas men underskattar männens pensioner

Nedan redovisas ett histogram över de månadsvisa pensionsutbetalningarna för nyblivna pensionärer. Figuren delas upp på män och kvinnor samt pensionsåldrarna 61–67 år samt 68 år och äldre (68+). I figuren har medianvärdet för männen respektive kvinnorna och för varje pensionsålder markerats som två vertikala streckade linjer. Utfallet från standardtypfallet är också inritat som heldraget vertikalt streck för de olika pensionsåldrarna.

³⁵ 2019 var det drygt 8 800 personer som gick i pension vid 65 års ålder och som hade garantipension där kompensationsgraden översteg 100 procent

Figur 9 Histogram över pensionsutbetalningarna uppdelat på män och kvinnor samt pensionsåldrar

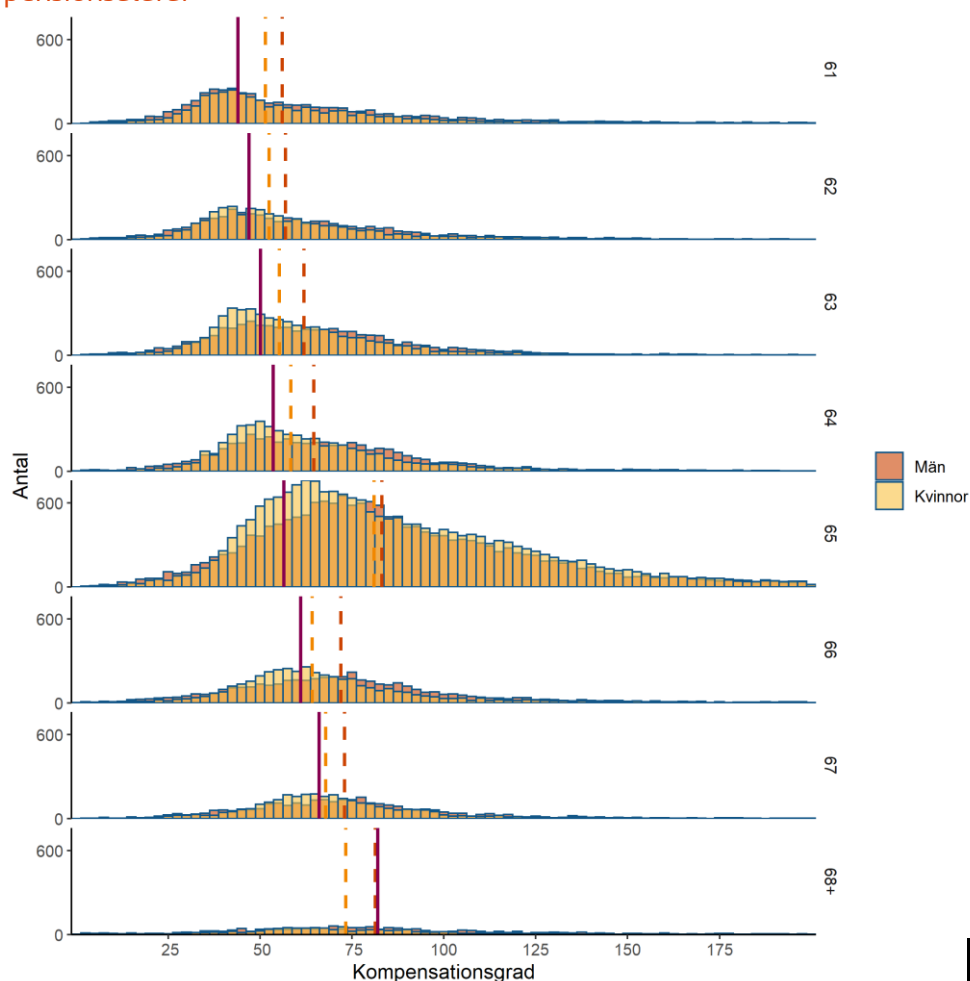
Standardtypfallet överskattar medianvärdet för kvinnorna och underskattar männens medianvärde med i snitt fem procent. Standardtypfallet har störst avvikelse dels för de som går tidigt i pension (61 år), dels för de som går sent efter 66 års ålder. Det tyder på att de som tar ut pension i dessa åldrar har ett annat livsinkomstmönster än övriga grupper.

Av figur i bilaga framgår att standardtypfallet hamnar nära medianvärdet och mer än väl inom det spann där 50 procent av de nytillkomna pensionärernas pensionsutbetalningar återfinns. I snitt träffar standardtypfallet för kvinnor och män tillsammans det 53–54:e percentilvärdet.

4.2. Underskattar kompensationsgraden för både män och kvinnor

Nedan i figur 5 visas utfallet för nyblivna pensionärers kompensationsgrader. I figuren återfinns som i figuren innan medianvärdet för kvinnor och män som två vertikala streckade linjer samt en heldragen linje som visar kompensationsgraden från standardtypfallet.

Figur 10 Kompensationsgraden uppdelat på män och kvinnor samt pensionsåldrar

Standardtypfallet har en betydligt lägre kompensationsgrad än utfallet för de nyblivna pensionärerna och framför allt de som gick i pension vid 65 års ålder. Standardtypfallets kompensationsgrad är i snitt cirka 13 procent lägre än det genomsnittliga medianutfallet för nyblivna pensionärer.

Ett skäl till underskattningen vid 65 års ålder är garantipensionens betydelse. De som får garantipension får en högre kompensationsgrad än vad standardtypfallet får. Ett annat skäl till underskattningen är att grupperna som pensioneras vid olika åldrar har olika sammansättningar. De som kommer från övriga socialförsäkringar går i pension vid 65 års ålder eftersom försäkringarna upphör vid 65 års ålder. Dessa personer har i högre grad ett relativt lågt intjänande och får i högre grad del av de äldres grundskydd vilket påverkar medianvärdet för gruppen som går i pension vid 65 års ålder. De som går i pension vid 65 års ålder har en lägre medianinkomst än både de som går tidigare och senare i pension. Inspektionen för Socialförsäkringen visade i rapporten *Tidig och sen pensionering (2020)* ett samband mellan sjukfrånvaro de senaste fem åren innan pensionen och att en person väljer att gå i pension vid 65 års ålder eller tidigare. Bland de som går i pension innan 65 års ålder är det dock inte bara hälsan som avgör utan

även andra faktorer, bland annat kapitalinkomster. De som går i pension efter 65 års ålder är i högre uträkning egenföretagare eller har yrken som kräver teoretisk specialistkompetens.³⁶

Eftersom pensionsutfallet kommer nära medianvärdet för pensionen i kronor men underskattar pensionen som andel av slutlönen så innebär det att standardtypfallet överskattar slutlönen. Standardtypfallets löneutveckling följer den genomsnittliga löneutvecklingen i Sverige, det vill säga, följer inkomstindex, och har en så kallad rak lönebana. Som nämnts ovan är det inte ovanligt att personer går ner i arbetstid strax innan pensionering eller är sjukskrivna, vilket minskar slutlönen och ökar kompensationsgraden. Men även bland de som är friska och fortsätter arbeta heltid följer inte alltid löneutvecklingen löneindex, vilket standardtypfallet gör. Löneutvecklingen tenderar att i början av arbetslivet vara högre än genomsnittet i samhället, bland annat eftersom yngre arbetstagare oftare byter jobb än äldre, medan löneutvecklingen tenderar att plana ut med ökad ålder. Det är därför inte ovanligt att löneutvecklingen som sker de sista åren i arbetslivet är något lägre än vad den genomsnittliga löneutvecklingen i samhället var under de åren – vilket i sig ökar kompensationsgraden.

I detta kapitlet framkom att standardtypfallet överskattar kvinnors pensioner men underskattar männens pensioner i kronor per månad. När det gäller kompensationsgraden så underskattar standardtypfallet medianvärdet för både männen och kvinnor. Den största underskattningen är för dem som går i pension vid 65 års ålder. Däremot träffar typfallet de mer typiska, det vill säga de mer frekventa faktiska kompensationsgraderna.

Oavsett hur representativt standardtypfallet är kan det trots det vara olämpligt att använda för att informera om effekten på pensionen i vissa regelfrågor. Ett exempel är att ett höjt grundskydd inte påverkar standardtypfallet och för sådana beskrivningar måste typfallet anpassas till de pensionsegenskaper som medför att garantipension, bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd utbetalas med till exempel färre förvärvsaktiva år och relativt lägre inkomster. Det går dock inte heller med sådana anpassningar att generalisera utifrån det reviderade typfallet och påstå att alla med grundskydd påverkas på samma vis.

5. Slutkommentarer

Nedan ges några slutkommentarer om hur standardtypfallet förhåller sig till de nyblivna pensionärerna.

Standardtypfallet kan på ett sätt sägas vara atypiskt eftersom dess pensionsutfall bara motsvarar en bråkdel av samtliga nyblivna personers pensioner och kompensationsgrader. Å andra sidan visar analysen i detta kapitel att

³⁶ Inspektionen för Socialförsäkringen (2020). Tidig och sen pensionering. En analys av pensionsålder, pensionsmotiv och förutsättningar för ett långt arbetsliv,

standardtypfallet träffar nära medianvärdet för kvinnor och mäns pensioner i kronor och att standardtypfallets kompensationsgrad underskattar medianvärdet men sammanfaller med de mer frekventa faktiska kompensationsgraderna. Ur dessa två perspektiv kan standardtypfallet anses vara typiskt och representativt.

5.1. Ett typfall kan inte avbilda verkligheten för en heterogen grupp

Vi har tidigare nämnt att standardtypfallet, trots hur nära det ändå kommer genomsnittet, på ett sätt ändå kan anses vara atypiskt eftersom dess utfall bara motsvarar en mindre del av samtliga personers utfall. Är medelpersonen typisk? Nej, inte alltid. Om pensionsutfallet har en skev och stor spridning, som pensionsutfallet är i både kronor och kompensationsgrad, så är det svårt att uttala sig om vilket av dessa utfall som är det mest typiska. Det aritmetiska medelvärdet bör undvikas när fördelningen är skev med många extremvärden, men är medianvärde för pensioner och kompensationsgrader typiskt eller är det mest frekventa värdet mer typiskt? Om standardtypfallets pension och kompensationsgrad både träffar utfallet för en större grupp och nära medianvärdet så kan typfallet sägas vara typiskt och i någon mening representativt.

5.1.1. Om hänsyn även tas till skatter minskar spridningen och standardtypfallet blir mer typiskt

I denna rapport har vi enbart jämfört pensionsutfallet före inkomstskatt. Pensionerna beskattas och, som omtalades i kapitel 3, inkomstskatterna är progressiva vilket leder till att inkomsterna efter skatt blir mer utjämnade. Om hänsyn togs till inkomstskatterna skulle standardtypfallet närma sig medianen och typvärdena för de nyblivna pensionärerna.³⁷

5.1.2. Standardtypfallet är inte perfekt, men bör inte utifrån rapporten ändras

Finns det av rapportens resultat, anledning att ändra standardtypfallets egenskaper? Standardtypfallet är i någon mening representativt när det gäller utbetalt belopp men inte när det gäller kompensationsgraden som i snitt är cirka 13 procent lägre än medianvärdet för de nyblivna pensionärerna. Att standardtypfallets kompensationsgrad blir så pass mycket lägre än den verkliga kompensationsgraden beror bland annat på antagandet om att löneutvecklingen följer inkomstindex. Det är fullt möjligt att ändra detta antagande och byta ut den raka lönebanan mot en som mer liknar mer förekommande lönebanor. I regleringsbrevet och rapporten om

³⁷ Spridningen, mätt med Gini-koefficienten, i männens och kvinnors pensioner före och efter skatt minskar med cirka 3,5 procentenheter. Gapet mellan kvinnor och männens pensioner minskar med omkring två procentenheter och standardtypfallets pensioner efter skatt närmar sig medianen för nytilkomna pensionärer pensioner efter skatt med omkring 1,5 procentenheter.

livsinkomstprofiler framkommer att löneutvecklingen är högre vid yngre år för att efter 55 års ålder avta i jämförelse med den allmänna genomsnittliga löneutvecklingen (inkomstindex), se figur 4.

Om standardtypfallet hade en lönebana som liknade medelinkomsttagare för män ovan skulle utfallet påverkas på så sätt att kompensationsgraden ändrades men en annan profil påverkar även intjänandet och därmed pensionsbeloppet. Nyttan av att ändra är dock begränsad och kan försvåra förståelsen för vad till exempel ett sabbatsår betyder för pensionsutfallet eller vad fler eller färre yrkesverksamma år betyder. Fördelen med en rak lönebana är en ökad förståelse för vad olika regeländringar får för betydelse på pensionerna.

5.1.3. Framtida standardtypfall sannolikt lika (a)typiska

Livslängdsökning innebär för typfall och för faktiska personer lägre månatliga pensioner förutsatt att allt annat är lika. Ett sätt att kompensera för detta är att skjuta på pensionen, ett annat är att under förvärvsaktiv ålder spara mer till sin pension. Ett sätt att illustrera dessa två vägval för sparare och framtida pensionärer är med hjälp av prognoser från en typfallsmodell. Att utgå från standardtypfall, förutsatt att typfallet inte är allt för orepresentativt, innebär en viss trygghet för användaren eftersom han eller hon känner igen tidigare resultat och kan lättare inse om resultatet av regelförändringarna är rimliga.

Skattereglerna och de äldres grundskydd har ändrats nästan årligen. Pensionssystemet har reviderats genom införandet av ett inkomst-pensionstillägg och avsättningarna till tjänstepensionerna har ökat inom flera kollektivavtal. Pensionsmyndigheten försöker kontinuerligt anpassa typfallsmodellen efter ändrade skatte- och bidragsregler samt ändringar inom avtalsområdena samt för ändrade pensionsfaktorer såsom delningstal, arvsvinster, index med mera. Därmed torde standardtypfallet på sikt, och allt annat lika, ge samma grad av precision gentemot framtida nyblivna pensionärer av ändrade regler och beräkningsfaktorer.

Om standardtypfallet i framtiden kan sägas vara representativt beror på hur livsinkomsterna för kommande framtida pensionärer ser ut. Om inga drastiska förändringar sker torde dagens standardtypfall vara fortsatt bra eftersom den avbildar och implementerar regelförändringarna. Om framtida generationer ändrar, ur ett pensionshänseende, sitt levnadsmönster avseende till exempel när de börjar arbeta så kommer dagens standardtypfall att avvika mer eller mindre från 2019 års nyblivna pensionärer.

Standardtypfallet kommer sannolikt att med jämna mellanrum anpassa sig efter ändrade livsmönster och därmed torde dess pensionsutfall i jämförelse med de nyblivna pensionärernas utfall vara snarlika. Men för att säkerställa att så är fallet bör denna analys återkomma med jämna mellanrum.

Tabell- och figurbilaga

De nyblivna pensionärernas pensioner varierar stort, från några kronor till uppemot 50 000 kronor per månad. En stor spridning råder även som andel av tidigare inkomst, kompensationsgrad.

Nedan anges antal nyblivna pensionärer och aritmetiska medelvärdet deras pensionsinkomster. Även om medelvärdena inte symboliserar vilken pension som är vanligast så är de av intresse om man vill veta hur mycket som betalas ut i pension och jämföra skevhet genom att jämföra mot medianvärdet i tabell nedan.

Tabell 2 Antal nyblivna pensionärer och genomsnittlig pension per månad, män och kvinnor och ålder

Män

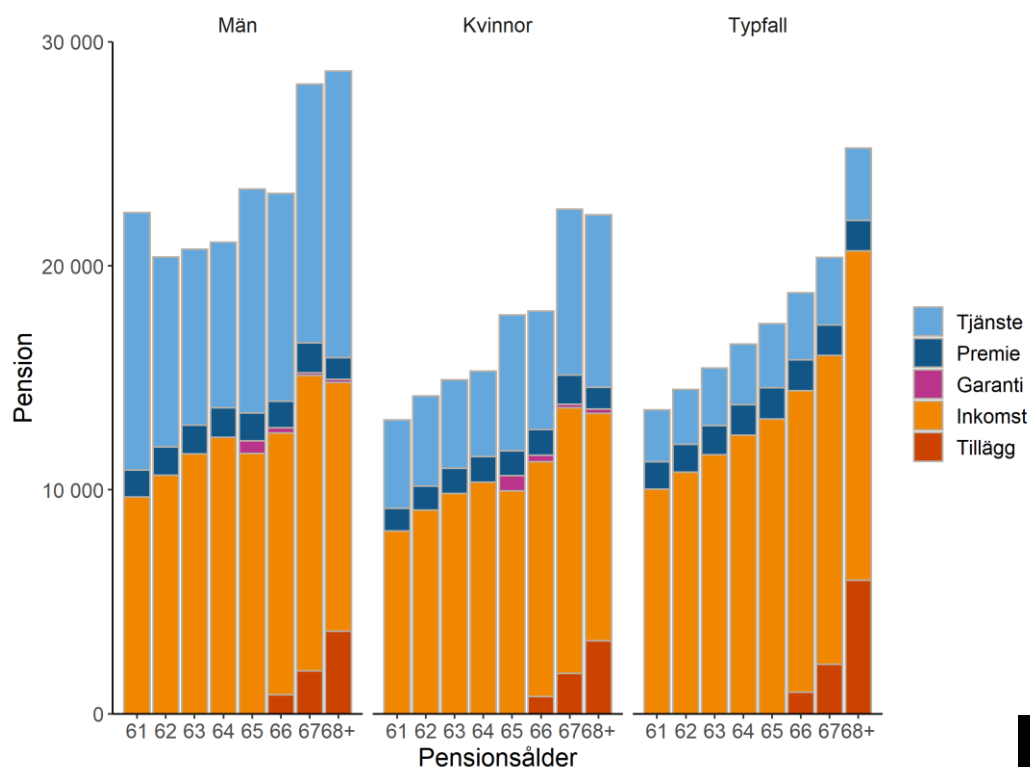
Pensions- ålder	Årskull	Antal	Tilläggs- pension	Inkomst- pension	Garanti- pension	Premie- pension	Tjänste- pension
61	1958	5 549	0	9 683	0	1 197	11 489
62	1957	4 536	0	10 655	0	1 252	8 494
63	1956	5 770	0	11 597	0	1 296	7 845
64	1955	6 299	0	12 342	0	1 318	7 391
65	1954	21 294	0	11 614	571	1 254	9 985
66	1953	5 646	847	11 680	248	1 181	9 268
67	1952	3 505	1 916	13 178	118	1 353	11 554
68+		2 449	3 680	11 104	140	984	12 777

Kvinnor

Pensions- ålder	Årskull	Antal	Tilläggs- pension	Inkomst- pension	Garanti- pension	Premie- pension	Tjänste- pension
61	1958	4 245	0	8 169	0	1 007	3 951
62	1957	4 018	0	9 094	0	1 065	4 028
63	1956	5 678	0	9 837	0	1 117	3 961
64	1955	6 111	0	10 340	0	1 144	3 814
65	1954	23 664	0	9 946	679	1 104	6 075
66	1953	5 093	777	10 483	289	1 133	5 301
67	1952	3 334	1 808	11 864	145	1 297	7 424
68+		1 629	3 266	10 136	194	987	7 690

I figur nedan visas dessa uppgifter tillsammans med utfallet från standard-typfallet.

Figur 11 Genomsnittligt pensions för nyblivna pensionärer och standardtypfallet

Typfallsmodellen överskattar den allmänna pensionen för den äldsta gruppen men underskattar tjänstepensionen. Standardtypfallet börjar arbeta vid 23 års ålder oavsett när pensioneringen sker. I verkliga livet är de som går sent i pension oftast akademiker som har en högre ålder för när de kommer in i arbetslivet. Typfallsmodellen antar SAF-LO avtalet och att lönen under alla år understiger 7,5 inkomstbasbelopp vilket innebär att den årliga premien är 4,5 procent av lönen. Det aritmetiska medelvärdet för tjänstepensionen är starkt påverkad av att några få har en mycket hög tjänstepension.

Nedan ges några tabeller över pensionsutfallet för några percentiler samt spridningen, Gini-koefficienten och som kvoten mellan den 90 och den 10 percentilen³⁸.

³⁸ För att beskriva ojämlikheten bland individernas/hushållens inkomster används vanligtvis Gini-

$$\text{koefficienten} = \frac{2}{\bar{Y}n^2} \sum_{i=1}^n iy_i - \frac{n+1}{n}$$

Koefficientvärdet kan anta extremvärdena 0 (när alla individer/hushåll har samma inkomst) och värdet 1 (när inkomsterna är koncentrerad till en/ett enda individ/hushåll). Ett annat vanligt mått är kvoten mellan 90:e och 10: percentilen. Ju större värde på kvoten desto större spridning.

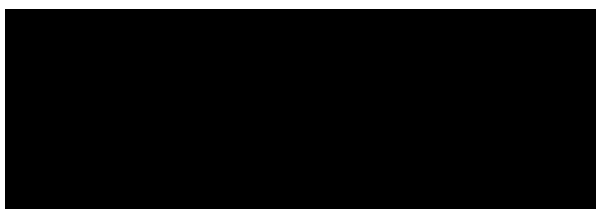
Tabell 3 Pensionsutfallet allmän- och tjänstepension kronor per månad, män och kvinnor

Män

Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	5 937	9 816	13 287	18 838	33 844	0,5151	5,7
62	5 613	10 850	14 948	22 706	35 405	0,4215	6,3
63	6 693	12 371	16 535	24 586	35 144	0,3691	5,2
64	5 772	13 299	17 899	25 688	34 582	0,3518	6,0
65	8 200	12 561	19 043	26 768	38 050	0,3797	4,6
66	2 697	11 754	20 660	29 429	40 911	0,3963	15,2
67	9 826	18 397	24 492	32 934	45 558	0,3350	4,6
68+	906	8 432	23 907	36 171	52 718	0,4976	58,2

Kvinnor

Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	5 700	8 381	10 601	13 921	19 626	0,3445	3,4
62	6 355	9 499	11 884	15 715	22 083	0,3176	3,5
63	7 562	10 494	13 029	16 943	22 967	0,2848	3,0
64	7 156	11 156	14 040	17 945	24 022	0,2788	3,4
65	8 265	11 576	15 341	19 924	26 368	0,3100	3,2
66	3 546	12 241	17 194	22 121	28 664	0,3225	8,1
67	11 385	16 772	20 918	25 759	33 024	0,2688	2,9
68+	1 025	9 543	20 629	28 757	38 429	0,4313	37,5

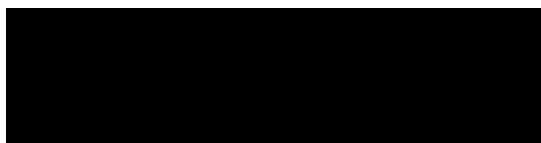
Tabell 4 Pensionsutfallet enbart allmän pension i kronor, män och kvinnor

Män

Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	5 407	8 932	11 612	13 554	14 921	0,1829	5,7
62	5 232	10 027	12 909	15 040	16 252	0,1909	6,3
63	6 293	11 243	13 996	15 896	17 165	0,1776	5,3
64	5 429	12 094	15 022	17 029	18 403	0,1884	6,0
65	7 227	10 355	14 354	17 119	18 814	0,1959	4,6
66	2 519	10 102	16 142	18 811	20 339	0,2486	15,2
67	7 735	14 267	18 200	20 763	22 208	0,1860	4,6
68+	888	6 287	18 828	23 120	26 114	0,3408	58,2

Kvinnor

Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	5 280	7 783	9 497	11 034	12 700	0,1791	3,4
62	5 955	8 781	10 495	12 148	13 966	0,1741	3,5
63	6 988	9 621	11 274	12 934	14 727	0,1616	3,0
64	6 409	10 075	12 068	13 861	15 683	0,1790	3,4
65	7 375	9 959	11 921	14 065	16 146	0,1702	3,2
66	3 267	10 500	13 795	16 351	18 328	0,2248	8,1
67	9 046	13 170	15 902	18 298	20 301	0,1699	2,9
68+	1 010	7 802	16 753	20 778	23 662	0,3205	37,5

Tabell 5 Pensionen som andel av slutlön (kompensationsgrad), män och kvinnor

Män

Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	30%	40%	56%	86%	152%	0,5121	5,0
62	32%	42%	57%	79%	112%	0,3894	3,5
63	35%	46%	62%	81%	109%	0,3290	3,1
64	37%	48%	65%	84%	108%	0,3104	2,9
65	46%	63%	83%	115%	167%	0,3734	3,6
66	39%	54%	72%	91%	127%	0,3407	3,3
67	40%	56%	73%	91%	122%	0,3462	3,0
68+	39%	58%	81%	119%	233%	0,5065	6,0

Kvinnor

Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	32%	40%	51%	76%	117%	0,3871	3,6
62	34%	41%	52%	70%	99%	0,3046	2,9
63	37%	44%	55%	72%	93%	0,2703	2,5
64	40%	47%	58%	75%	98%	0,2435	2,5
65	48%	61%	81%	114%	155%	0,3261	3,2
66	43%	53%	64%	81%	110%	0,2669	2,6
67	45%	56%	68%	83%	105%	0,2651	2,3
68+	40%	57%	73%	100%	172%	0,5132	4,4

Tabell 6 Allmänna pensionen som andel av slutlön (kompensationsgrad), män och kvinnor

Män

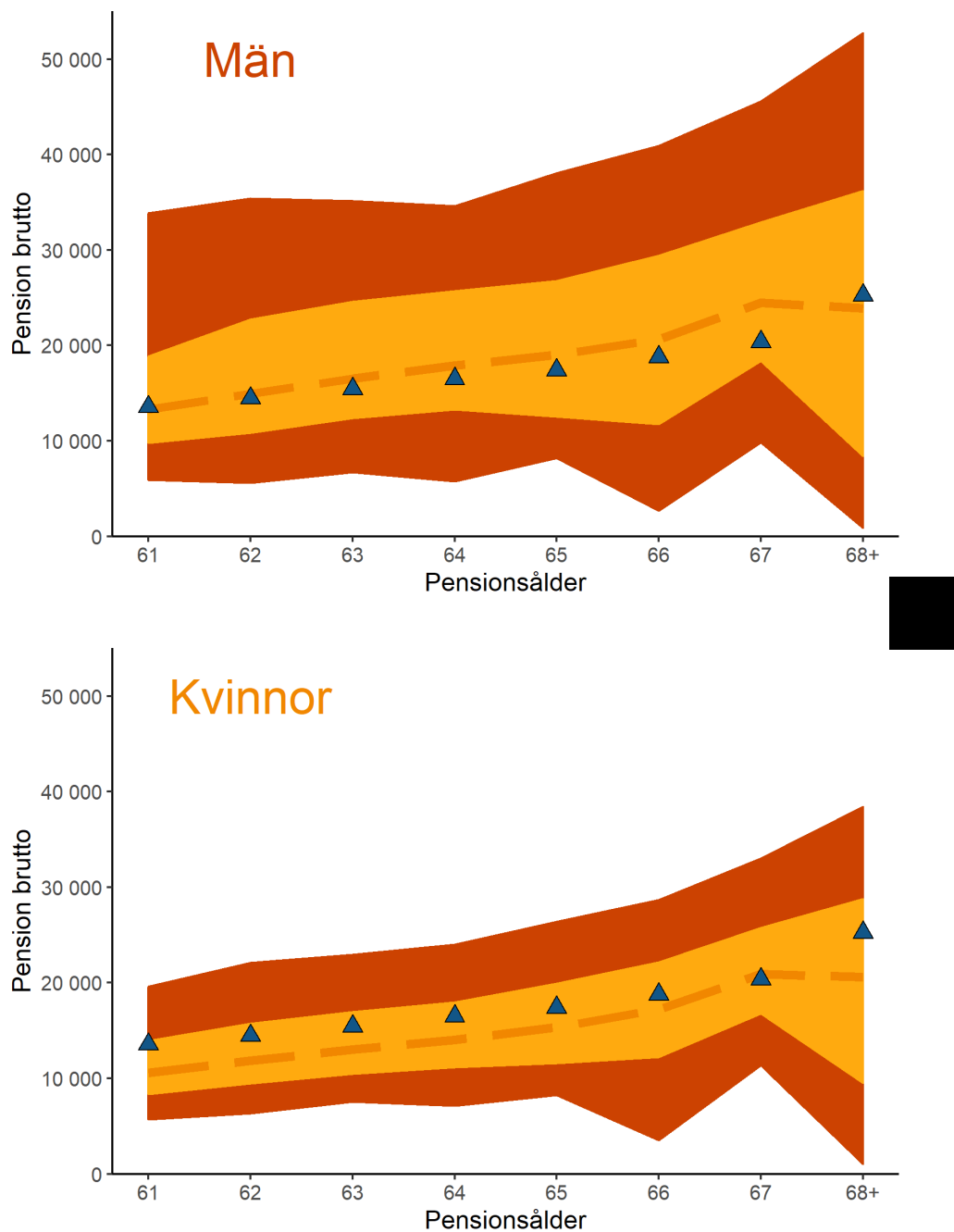
Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	25%	35%	44%	57%	83%	0,3218	3,3
62	24%	34%	43%	53%	73%	0,2812	3,0
63	27%	37%	46%	54%	72%	0,2527	2,7
64	29%	40%	48%	56%	71%	0,2364	2,4
65	32%	45%	56%	80%	108%	0,3111	3,3
66	28%	39%	50%	59%	76%	0,2837	2,7
67	28%	39%	51%	60%	68%	0,2408	2,5
68+	28%	42%	57%	75%	120%	0,4211	4,3

Kvinnor

Pensions ålder	p10	p25	p50	p75	p90	Gini	p90/p10
61	30%	36%	44%	55%	78%	0,2683	2,6
62	30%	37%	44%	52%	66%	0,2212	2,2
63	33%	40%	46%	53%	64%	0,1826	2,0
64	35%	42%	48%	55%	66%	0,1805	1,9
65	39%	46%	57%	85%	112%	0,2794	2,9
66	35%	43%	50%	57%	72%	0,2262	2,1
67	35%	44%	51%	58%	65%	0,1856	1,9
68+	31%	45%	56%	70%	103%	0,3663	3,3

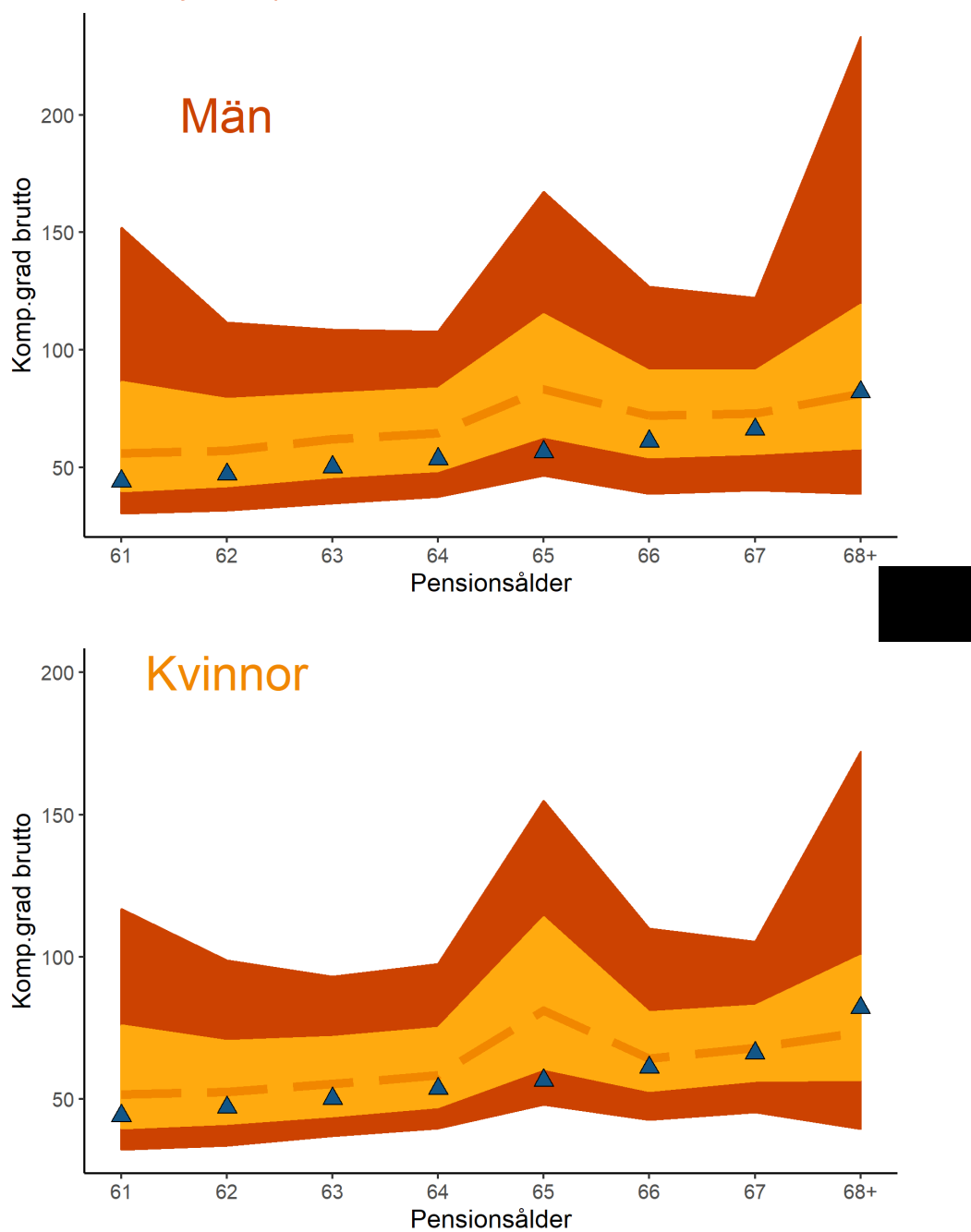
Nedan i figur 12 och 13 visas spännvidden av 80 resp. 50 procent av pensionsutfallen närmast medianen. Först för männen och därefter för kvinnorna, uppdelat på pensionsålder. Figuren visar ett gult band som representerar det 75:e resp. 25:e percentilen, dvs där 50 procent av de mittersta utfallen återfinns. I mitten av det gula bandet och som streckad linje återfinns medianvärdet. Över och under det gula spannet finns ett rött band, det undre representerar 25:e till den 10:e percentilen och det övre representerar 75:e – 90:e percentilen. Inom det gula och de röda fälten återfinns således 80 procent av de mittersta pensionsutfallen. De 10 procent lägsta och högsta utfallen ligger således utanför spannet. I figuren framkommer lila tringlar, ett för varje pensionsålder. De symboliserar utfallet från standardtypfallet.

Figur 12 Standardtypfallet och dess pensionsutfall i jämförelse med medianen samt inom de 80 resp. 50 procent av pensionsutfallen närmast medianen för nyblivna pensionärer

Av figuren framkommer att standardtypfallet återfinns i det gula fältet (där 50 procent av de mittersta utfallen återfinns) och att de oftast ligger strax under männens medianvärde men strax över kvinnornas medianvärde.

Figur 13 Standardtypfallet och dess kompensationsgrad i jämförelse med medianen samt inom de 80 resp. 50 procent av pensionsutfallen närmast medianen för nyblivna pensionärer

För kompensationsgraden hamnar standardtypfallet inom det gula fältet (där 50 procent av de mittersta utfallen återfinns) för både männen och kvinnornas medianvärde med ett snarlikt mönster.

Referenser

Pensionsmyndigheten (2019) ”Tumregler för pensionsberäkningar”

Pensionsmyndigheten (2019) ”Typfallsberäkningar för de 20 vanligaste yrkena”

Pensionsmyndigheten (2021) ”Effekter av höjda avgifter till det allmänna pensionssystemet”

Pensionsmyndigheten (2021) ”Pensionsåldrar och arbetslivets längd”

Pensionsmyndigheten (2021) ”Pensionsnivå utifrån längd på arbetslivet och inkomstnivå”

www.pensionsmyndigheten.se

